

Richtlijn metabole complicaties bij antipsychotica gebruik *voor klinische patiënten*

**Behandelrichtlijn en protocollen
voor artsen**

Centra voor geestelijke gezondheidszorg

Metabole bijwerkingen van psychofarmaca vormen een gezondheidsprobleem voor patiënten met psychiatrische stoornissen die behandeld worden met medicatie. Een groeiend aantal publicaties in wetenschappelijke tijdschriften onderstreept dit probleem: de kwaliteit van leven wordt aangetast en de somatische complicaties kunnen de levensduur aanzienlijk bekorten.

De behandelrichtlijn 'Metabole complicaties bij antipsychotica gebruik' is een aanzet om de metabole risico's voor deze categorie patiënten te voorkomen of te verkleinen.

Deze behandelrichtlijn is geschreven voor artsen van de Symfora groep.

De 'Belgische consensus met betrekking tot metabole stoornissen' (Marc de Hert e.a.) en het voorstel richtlijn 'Somatische complicaties bij antipsychotica gebruik' (Wiepke Cahn e.a.) zijn hiervoor als uitgangspunt genomen.

Deze richtlijn is door de Raad van Bestuur vastgesteld, in eerste instantie voor klinische patiënten. Mocht de richtlijn niet gehanteerd worden, dan wordt dit vastgelegd in het patiëntendossier.

Voor de start met antipsychoticum, eerste gesprek

Medische voorgeschiedenis

- Eerdere laboratorium uitslagen van glucose en lipiden, eventueel HbA1c
- Verloop gewicht en bloeddruk, indien gegevens beschikbaar
- Voorgeschiedenis eventuele eetstoornissen
- Familiaire voorgeschiedenis met betrekking tot vetstofwisseling, obesitas, diabetes mellitus en cardiovasculaire aandoeningen
- Evaluatie fysieke activiteit, eetgewoontes, roken, alcohol- en middelengebruik
- Co-medicatie (met effecten op glucose metabolisme)
- Somatische voorgeschiedenis

Fysiek onderzoek

- Lengte en gewicht, berekening BMI
- Buikomvang
- Bloeddruk/pols/ECG (op indicatie)
- Algemeen fysiek onderzoek

Vooronderzoek laboratorium

- Start protocol vooronderzoek:
 - Glucose nuchter
 - Lipidenprofiel nuchter (totaal cholesterol, HDL, LDL, TG)
 - Nierfunctie (kreatinine, MDRD)

Als direct gestart moet worden met antipsychotica, kies dan indien therapeutisch haalbaar voor een minder belastend middel.

Bij vervolggerek, na ontvangst laboratoriumwaarden

Indien laboratoriumwaarden binnen de referentiewaarden, start antipsychotica (AP)

- Advies en informatie geven aan de patiënt over het risico van diabetes en lipidenstoornis door AP bijvoorbeeld door middel van GIP-Z
- Uitgifte screeningsprogramma aan patiënt
- Advies en informatie geven over het aanpassen van leefstijl, het volgen van gewicht en buikomvang
- Op indicatie verwijzing naar diëtist voor preventief gesprek. Verwijzing vastleggen in het patiëntendossier

Indien laboratoriumwaarden verhoogd zijn

- Kies AP met geringer risico op metabole belasting
- Indien een ander AP niet mogelijk is (bijvoorbeeld bij behandeling met clozapine), leg dan in het dossier goed vast waarom er toch is gekozen voor dit AP
- Advies en informatie over het risico van diabetes en lipidenstoornis door AP bijvoorbeeld door middel van GIP-Z. Adviezen vastleggen in dossier
- Uitgifte screeningsprogramma aan patiënt
- Intercollegiale consultatie, bijvoorbeeld met apotheker
- Verwijzing naar diëtist
- Verwijzing naar huisarts voor eventuele behandeling (statines, antidiabetica)
- Start indien glucose nuchter > 6,9 mmol/l (niet-nuchter > 11 mmol/l) protocol 'diabetes mellitus'

Na start antipsychoticum

Start protocol

- Dit protocol 'Metabole complicaties bij antipsychotica gebruik'
- Op indicatie kan extra onderzoek (bijvoorbeeld glucose nuchter, vetgroep nuchter, HbA1c) worden aangevraagd
- Protocol 'diabetes mellitus' bij diagnose diabetes mellitus.

Fysiek onderzoek

- Gewicht en buikomvang:
 - bij opgenomen patiënten eerste jaar maandelijks, daarna om de 3 maanden;
 - bij opname en bij instellen op antipsychotica wordt geadviseerd wekelijks te meten
- Bloeddruk en polsmeting om de drie maanden
- ECG op indicatie

Overige maatregelen

- Controle op leefstijlveranderingen
- Verwijzing naar sportpoli/poli bijwerkingen/poli metabole stoornissen
- Op indicatie verwijzing naar diëtist

Bij ontstaan van metabole stoornissen tijdens de behandeling met antipsychotica

Afwijkingen nuchtere glucose en diabetes

- Indien glucose nuchter > 6,1 mmol/l extra bloedafname aanvragen ter bevestiging
- Herevaluatie risicofactoren
- Overleg met huisarts, eventueel behandeling met antidiabeticum
- Advisering over leefstijl en dieet (in dat laatste geval verwijzing naar diëtist)
- Overweeg overgang naar low risk AP
- Indien glucose nuchter > 6,9 mmol/l (niet-nuchter > 11 mmol/l) extra bloedafname aanvragen ter bevestiging
- Bij diagnose diabetes mellitus overgang naar protocol 'Diabetes mellitus'
- Overweeg ander AP. Indien niet mogelijk, behandeling diabetes mellitus door huisarts
- Indien diabetes reversibel na staken AP terug naar dit protocol 'Metabole complicaties bij antipsychotica gebruik'

Dyslipidemie

- Extra bloedafname aanvragen ter bevestiging laboratorium uitslagen
- Aanpassing levensstijl en aangepast dieet (diëtist) als eerste interventie
- Indien onvoldoende resultaat overgang naar AP met geringer risico op metabole bijwerkingen overwegen
- Indien overgang niet mogelijk is, dan verwijzing naar huisarts. Eventueel behandeling met statines

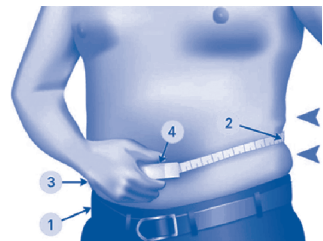
Gewichtstoename

- Bij significante gewichtstoename van > 7% sinds start AP overgang naar AP met geringer risico op metabole bijwerkingen overwegen
- Indien niet mogelijk verwijzing naar huisarts en diëtist
- Eventueel verwijzing naar sportpoli/poli bijwerkingen/poli metabole stoornissen

Buikomvang meten

De afbeelding laat zien hoe de buikomvang gemeten wordt met een meetlint.

1. Laat de patiënt zijn/haar riem losmaken
2. Plaats het meetlint halverwege de bovenkant van het heupbeen en de onderkant van de onderste rib en leg het meetlint over de navel
3. Meet de buikomvang na een normale uitademing en trek het meetlint niet te strak aan
4. Noteer de buikomvang
5. Ernstig verhoogd risico op metabole complicaties bij mannen: >102 cm bij vrouwen: > 88 cm

Protocol 'Metabole complicaties bij antipsychotica gebruik'

Frequentie	Onderzoek
vooronderzoek	glucose nuchter, HbA1C cholesterol (HDL, LDL, totaal, ratio) en triglyceriden nuchter nierfunctie (kreatinine, MDRD)
week 0 = ongeveer 5 dagen na start vervolgens na 6 weken, 12 weken daarna iedere 12 weken: week 24, 36, 48, enz.	glucose nuchter
week 12, 24, 36, 48 vervolgens jaarlijks	cholesterol (HDL, LDL, totaal, ratio) en triglyceriden nuchter

Protocol 'Diabetes mellitus'

Frequentie	Onderzoek
12 wekelijks, vanaf week 12	glucose, HbA1c vetgroep nuchter (totaal cholesterol, LDL, HDL, ratio en triglyceriden)
48 wekelijks	glucose nuchter en niet-nuchter, bloedbeeld, BSE, ADIF, LEVE, ureum, kreatinine, TE, fosfaat, K, Na, Ca, TSH, urinescreening, urine micro-albumine

Het project 'Overgewicht door medicatie samen te lijf' is een vernieuwingsproject van de Symfora groep (september 2007 tot september 2009). Eén van de doelstellingen van het project is het beschrijven en implementeren van de Symfora richtlijn 'Metabole complicaties bij antipsychotica gebruik'. In de projectperiode is naast deze richtlijn een consensusdocument 'verpleegkundige zorg aan patiënten met psychiatrische stoornissen en overgewicht' opgesteld in samenwerking met de vakgroep Verpleegkunde. Ook is de informatiefolder 'Geef overgewicht tegenwicht' voor patiënten gemaakt. Medicatie, voeding en beweging vormen in dit project de drieslag om overgewicht door het gebruik van medicatie tegen te gaan.

Tekst: Mariska de Roo (apotheker), Frank Kruidijk (psychiater) en Sabine Drost (projectleider)

Tekening op voorblad: Frans van Aarle **Met dank aan:** Marjo Hagoort (diëtist Symfora groep), Sonja van Hamersveld (nurse practitioner), Tonna van der Linden, Kima van der Meer en Co Schop (leden werkgroep Medicatie van de Centrale Cliëntenraad).

© Symfora groep, mei 2009, revisiedatum: mei 2011, auteurs: Mariska de Roo, Frank Kruidijk en Sabine Drost, documenteigenaar: Raad van Bestuur.

Overzicht metingen 'Richtlijn metabole complicaties bij antipsychotica gebruik voor klinische patiënten'

	start	1 mnd	2 mnd	3 mnd	6 mnd	Jaarlijks	Extra
Somatische anamnese	X						
Familiaire anamnese	X						
BMI lengte en gewicht	X	X	X	X	X		Maandelijks
Buikomvang	X	X	X	X	X		Maandelijks
Bloeddruk en pols	X			X	X		Elke drie maanden
Glucose nuchter	X	X	X	X	X		Elke drie maanden
HbA1c							Op indicatie
Cholesterol nuchter	X			X	X		Elke drie maanden
Triglyceriden nuchter	X			X	X		Elke drie maanden
ECG							Op indicatie
Nierfunctie	X						